

TE AVELA I KRIZA JA O MARIBE

Saikeriba

Krizakoro spremiba

Tle krizakoro spremiba.....	5
Hovavni informacia.....	6
Pri terorikano atentati.....	7
Obavestibe bašo tle khereskoro spremiba.....	10

Oštonarodno odbrana

E Švediakiri odbrana.....	8
Napadipa e Švedia.....	12
Vazdimu spremiba.....	13

Upozoribaskoro sistemi

Signali upozoribaske.....	14
Spremibaskoro alarmi.....	16
Garadipe.....	17

Akaja brošura tani dostupno lejbaske ko pobut čhibja ko dinsakerhet.se
Pučiba hem odgovoria e brošurake isi ko dinsakerhet.se.

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Grafikani forma hem produkcia: Kreab AB
Illustracie: Arvid Steen
Štampa: Stibo Graphic A/S
Publ.nr: MSB1205 - maj 2018
ISBN: 978-91-7383-827-6

MSB tani jekh državno organ uprava so kerela buti o društvo te ovel
pošukar predupredipa hem te vasingarel bibahtalipa hem krize. Pri jekh
ozbilno bibahtalipa daja piko olenge so tane odgovorno.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)
651 81 Karlstad
www.msb.se

E Švediakere stanovnikonge

Akaja brošura bičhavelape sa e kherenge ki Švedia prema e vladakoro nalog. I Organ uprava društvoškere arakhibaske hem spremiba MSB tani odgovorno e saikeribaske. I brošura ka del amen dumo te ova pošukar spremime ko sa, baro bibahtalipa, ekstremno vakti hem it-napadia pa hem vojno napadia.

But manuša šaj te oven sekirime anglo jekh nasigurimo sumnal. Iako i Švedia tani posigurimi nego pobut avera phuvja, isi pretiba protiv amaro siguriba hem bizavisnost Mir, mukhipa hem demokratia tane vrednostia so amen mora te arakha hem te zorakera sako dive.

O organ uprave, sresko skupštine hem regie, opštine, firme hem organizacie tane odgovorno o društvo te funkcinel. Ama i odgovornost amare phuvjakere siguribaske hem bezbedibaske tane barabarikane sarinenge so dživdinena akate. Jekh taro amare hemimportantno dostupnostia keda džiko pretinela amen tano amaro mangipe te da dumo jekhe avere.

Te sian pripremimo odova ka doprinesinel či i soro phuv pošukar ka izdržinel jekh pharo opteretiba.

ŠPARIN I BROŠURA!

So bi kjerea te tlo sakodiveskoro dživdipa iranelape naopako?

Jekh kriza šaj te anel dži odova so o društvo na funkcinela sar sian naviknimo. Jekh menimi klima šaj anela o poplave hem o vešikane požaria te aven so počesto. E sumnaleskere slučaevia šaj te predizvikuinen naisibe ko disave prehajbaskere proizvodia Narušibe ko importantnikane it-sistemia šaj te utičinel te činavelpe i elektrikani energia. Ko tikno vakteskoro periodi, sakodiveskoro dživdipa šaj te ovel pharo:

- Nae tato pani.
- Ka ovel pharo te kjeravelpe hem te ikerelpe o hajbe.
- Hajbe hem avera prozvodia šaj te završinen ko prodavnice.
- Na thavdela pani tari i češma ja ko toaleti.
- Našti te pherelpe e vrdaskoro rezervoari.
- E pokjibaskiri karta hem e bankakoro automati na funcirinela.
- E mobilesकिरी mreža hem o internet na funkcinena.
- Javno saobračaj hem avera transportia na vozinena.
- Ka ovel pharo te arakhelpe iljačia hem medicikani oprema.

De tut godi sar tu hem o manuša paše uzo tute šaj te nakhaven i situacia keda e društvosकिरी normalnikani usluga hem služba na funkcinena sar so valjani.

Tle krizakoro spremiba

Tli opština odgovorinela baši e phurengiri briga, panjeskoro snabdipa, spasibaskiri služba hem škola so funcirinena hem pri društvosकिरी kriza. Tute isto, sar privatno manuš, isi jekh odgovornost. Pravo spremibaja šaj pošukar te nakhe jekh phari situacia bizi razlika koj tano odoleskoro sebepe.

Pri jekh društvosकिरी kriza o dejbe dumo sar hemangluno delape odoleske kaske hembut valjanela. Pobut manuša valjani te oven spremno či korkoro te šaj te snadžinenpes disavo vakti. So pošukar spremno odobor pobaro šaipe isi tut te de dumo averenge kas nae isto preduslovia.

Hemimportantno tano o pani, hajbe, tačaripe hem te šunelpe i informacia tari i organ uprava hem i media. Isto ka valjani te ovel tut kontakt tle familiaja. Ki 10:to hem ki 11: to rig isi spisako hajbaske hem bučenge so tane šukar te ovelpe khere.

De tut ginda save rizikia šaj te poremetinen tute hem tle okolina. Beše ko jekh than so tano osetlivo baši phuvjakiri lavina ja poplave? Isi disavi opasno industria ja diso aver ko tlo pašipa so šukar te džanelpe?

Ov oprezno protiv i hovavni informacia

O države hem o organizacie hem avdive koristinena pogrešno informacia te šaj te utičinen ko amare norme hem sar ka postupina. O cili šaj te ovel te tiknaren amari otpornost hem odbranakiri volja.

O hemšukar arakhiba protiv i hovavni informacia hem biamalikani propaganda tano te ovelpe izvor kritika:

- Dali tano fakta ja stavi?
- Kova tano e informaciakoro cili?
- Koj tano o isprateniko?
- O izvor tano pouzdano?
- Isi i informacia džigde averte?
- I informacia tani nevi ja purani hem soske delape baš akana?

- Rode informacia – hemšukar šaj te činave i propaganda hem hovavni informacia odolea sa ka ove pripremimo.
- Ma veruin ko palodumoskoro vakjeribe – koristin pobut pouzdano izvoria či te dikhe te i informacia tani čačutni.
- Ma širin palodumoskoro vakjeribe – te i informacia nae pouzdano, ma širin ola avereske.

Pri terorikano atentati

Terorikano atentati šaj te usmerinelpe protiv poedinačno manušeke ja grupenge, protiv i javnost ja protiv e važno društvoskere funkcije sar soj o činavipe i elektrikani energija e transportiribaskoro sistemi. Iako o terorikano atentati ka sprovedinelpe ko razno čania ja ko razno thana isi disavo godidejbe so šaj te važinel ko pobut situacie:

- Čhiv tut korkoro ko siguriba hem izbegin skup manuša.
- Alarmirin e policia prekal 112 hem saopštini te dikhea diso importantno.
- Upozorin odoleno so tane ki opasnost hem de dumo odolenge kaske valjani.
- Čhiv o telefoni bizo zvuko hem ma akhar džikas so šaj tano ko jekh rizikano than. E mobileske signalni šaj te pučarel jekhe manuše so garavelape.
- Ma akhar e mobilea te na sine podmoralno. Te i mreža tani preopteretimi šaj te ovel pharo e dodživdikane pozivenge te aven anglal.
- Sledin e policiakoro, e spasibaskere službakere hem e organ upravengere pozivia.
- Ma delin bipotvrđimi informacia ki mreža ja ko disavo aver čani.

E Švediakiri odbrana

E Švediakiri kjedimi odbrana ka arakhel hem ka braninel i phuv, amaro mukhipa hem o hako te dživdina sar amen korkoro odbirinaja. Sarinen amen isi jekh odgovornost te pretinelape i Švedia.

Totalnikani odbrana

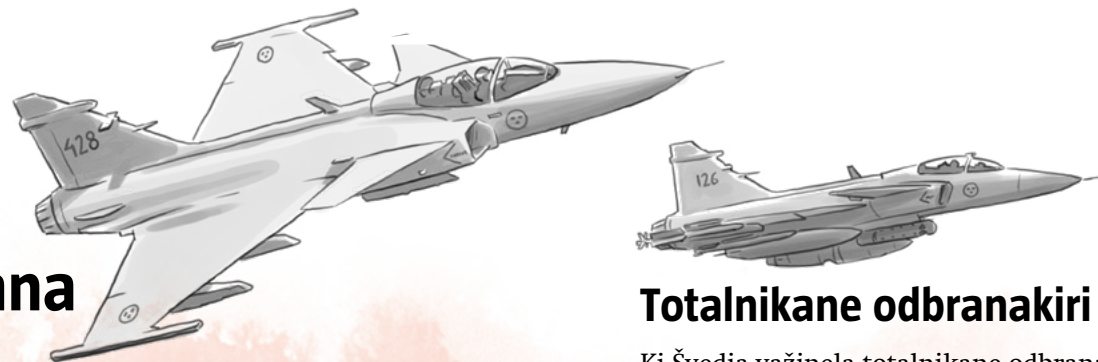
Totalnikani odbrana tani sa i delatnost so valjani či te spreminel e Švedia maribaske. I totalnikani odbrana osnovinelape tari vojno odbrana hem civilnikani odbrana.

Vojno odbrana

I vojno odbrana saikerelape tari e Švediakiri vooružimi sila inkluzivnikano i Teritorialnikani odbrana hem avera organ uprave kas isi šerutni odgovornost te podržinel e vojno odbrana. E Švediakiri vooružimi sila braninela amari teritoria hem amare granice.

Civilnikani odbrana

Civilnikani odbrana tani soro društvoskiri otpornost pri maribaskiri opasnost hem mariba. Civilnikani odbrana tani i buti so kjerelape taro o državnikane organ uprave, opštine, sresko skupštine hem regie, privatno firme hem dobrovolno organizacie. I buti odnosinelape te zaštitinelp e civilnikane narodo hem ko misal e sastipaskiri služba hem transportia te funkcinen pri maribaskiri opasnost ja maribe. Pri maribaskiri opasnost hem maribe i civilnikani odbrana isto ka del piko e Totalnikane odbranake.

Totalnikane odbranakiri obaveza

Ki Švedia važinela totalnikane odbranakiri obaveza. Odova značinelna so sarine so dživdinena akate hem tane maškar 16 hem 70 berš šaj te akharenpe či te den dumo ko razno čania pri maribaskiri opasnost hem mariba. Sarinen isi dužnost te doprinesinen hem sarine valjanena.

Isi trin vrste ki totalnikani odbranakiri obaveza:

- **Vojnakiri obaveza** ki Švediakiri vooružimi sila
- **Civilnikani obaveza** ko delatnostia so i vlada odlučinela.
- **Opšto službakiri obaveza** so značinelna so manuš ka služinel ko delatnostia so mora te funkcinen hem pri maribaskiri opasnost ja mariba. Odova značinelna so mora te produžine ki tli obično buti, te kjere buti ki jekh dobrovolno organizacia ja dobinea zadača taro o Biro bučake te kjere buti soj tani posebno importantno e totalnikane odbranake.

Totalnikane odbranibaskere obaveznikia šaj te oven vojno postavime. Te sian vojno postavimo isi tut jekh vojno postavibaskiri naredba ja aver odgovor taro tlo butidejdzia bašo akava.

But berša o spremiba baši maribaskiri opasnost hem mariba sine but organičimi ki Švedia. Namesto odova o organ uprave hem o opštine uložindže te zorakeren o pripemibe bašo mirnovakteskere krize sar poplave hem it-napadia. Ama sebepi e sumnaleskere promenibaja i vlada odlučindža te zorakerel i totalnikani odbrana. Odoleske o planiriba e Švediakere civilnikane odbranake ka nastavinel. Ka valjani vakti pale te buvljarenpe sa o kotora. Istovakt-eskoro o spremiba bašo mirnovakteskere krize tano jekh importantno temeli baši amari otpornost pri maribe.

Sledin o buvljaripa ko dinsäkerhet.se

Obavestibe bašo tle khereskoro spremiba

Preduslovia hem valjanipa tane ververime/različno, ko misal te bešea ko gav ja naselba, ko kher ja ko stani. Akate ka dobine opšto obavestiba bašo tlo khereskoro spremiba. Koristin odova so baš tuke hem tle paše manušenge pasirinela. Džan jekheaverea bašo disave buča hem pozajminen jekheaverestar.

Hajbe

Importantno tano te ovelpe ekstra hajbe khere so dela dovolno energia. Koristin postojano hajbe so sigate šaj te kjeravelpe, valjani hari količine pani ja so šaj te halpe bizo kjerajbe.

- kompiria, kupuzi, šargarepia, jare
- maro so isi ole baro postojanie, ko misal tortila, zoralo maro, keksi, dvopek
- kovlo kaškavali, hurda ja aver diso so isi ki tuba
- zob pijaloko, soja pijaloko, šuko thudes-koro prašako
- zejtni, zoralo kaškavali
- testenina so sigate kjejrola, pirinči, zrnja, pirengoro prašako
- gotovo kjeravde leče, gravo, zarzavatia, humus ki konzerva
- zdrobime patlidžanja, kote so ka kjeravelpe i testenina
- konzerve masea ko sosi, skuša sardine, ravioli, lososeskere čuvte, kjeravdo mas, sope
- emišengoro kremi, džem, marmalada
- gotovo borovinkengiri - hem šipinkengiri sopa, soko ja aver soko so saikerela andruni temperatura
- kafa, čaj čokolada, energiakere grckalice, avgin, bademia, lešnikia, lešnikongoro puteri, semke.

Pani

Čisto pani tano taro vitalno značibe. Računin hemhari trin litria pani ko dženo ko dive. Te na sian sigurno ko kvaliteti ka valjani te kjerave o pani.

Te o toaleti na funkcinela šaj te le zorale plastično kese ja vreče hem čiv ki WC- šolja. Jekh šukar vastengiri higiena tani importantno či te izbegine zaraze.

- flaše
- kofe kapakoja
- pET- flaše te zamznelpe pani (ma pher dži upre, tegani i flaša ka phajrol
- šutalo phani
- phanjeskoro bukali tapaja, te šaj te ane pani. Isto šaj te phere čisto bukalia panjea sar rezerva. Ka čhive olen ko karanluko hem ko svežo than.

Sikljov panda
bašo e khereskoro
spremiba ko
dinsäkerhet.se

Tačaripe

Te nae struja telo jekh šudro vakti o kher sigate ka šudrol. Kjedjen tumen ki jekh soba, zakačin kebe ko džamia, čhiv tepikia tele hem kjeran sar jekh koliba telo o astali či te zadržinen o thatipa. Gindin ki thabljobjaskiri opasnost. Ačhav sa o momelja hem alternativnikano tačariba angleder te soven. Luftirin redovno či te khuvel kiseoniko.

- vuneno šea
- tate hem biosetlivo avrutne šea
- sadika, rukavice, šalia
- kebe
- podloga sojbaske
- vreča sojbaske
- momelja
- tikne thačaribaskere momelja
- čibriti ja zapalka
- Alternativnikano thačaribaskoro izvor, ko misal butani tačaribaske, radijatori so thačarelape petrolejkaja.

Aver

- rešo ko špiritus hem gorivo
- baterijakiri lampa hem lampa so čhivelape ko čekat
- baterie

Komunikacia

Pri jekh ozbilno slučaj valjani te primine importantno informacia taro o organ uprave, posebno prekal O Švedikano Radio P4. Isto ka valjani te sledine e mediakoro raporti, te ovel tut kontakti e familiaja hem amalencar hem ko hitno slučaveia te šaj te dobine e spasibaskere služba, e sastibaskere služba hem e policia.

- radio baterienar, ja khameskere čeliencar ja kurbila
- vrdaskoro radio
- lileskoro spisako e hemimportantno telefoneskere gendencar
- ekstra baterie/ power banka e mobilno telefonenge
- punjači e mobilno telefoneske te koristinelpe ko vrda..
- keš love ko potikne vrednostia
- khereskiri apoteka hem ekstra iljača
- sapane servetke
- alkohol vastenge
- pelene hem uloške
- ispisia ko lil, taro ko misal siguribaskoro lil, bankakere informacie, soobračajno dozvola
- motoreskoro gorivo ko rezervoari

Te i Švedia napadindžape zahtevinelape otpornost

Amen mora te odupredinamen ko različime napadia protiv amari phuv. Več avdive kjerena napadia protiv važno it-sistemia hem pokušiba te utičinen upri amende hovavne informaciaja. Upro amende šaj isto te deluinen o konfliktia soj tane paše. Mogučime napadia šaj te oven:

- Cajber napadia so šaj te rušinen važno it-sistemia.
- Sabotaža prema i infrastruktura (ko misal drumia, phurtia, aerodromia, sastrnale pruge, strujovodia hem nuklernikani elektrana).
- Terorikano napad so pogodinel bute manušen ja važno delatnostia.
- Pokušiba te utičinelpe prema o manuša so anena odluke ki Švedia ja stanovnikia.
- Tiknarde transportia so dena nedostatko hajbaske hem avera robe.
- Vojno napadia, ko misal napadia avionencar, napadia robotencar ja avera maribaskere delia.

Te i Švedia napadinelape tari aver država niked nae te predaina amen. Sa o informacie so o otpor ka prekininel tane hovavne.

Vazdimu spremiba

Či te zorarelpe e Švediakoro šaibe te braninelpe šaj i vlada te odlučinel bašo vazdimu spremiba. Odola mirnovakteskere kanunia važinena, ama pri vazdimu spremiba šaj isto avera kanunia te koristinenpe. I država šaj ko misal te ljel o privatnikano imanje so tano posebno importantno baši i totalnikani odbrana.

Pri vazdimu spremiba soro društvo ka kjedelpe či te adžikerel e napadače hem te dikhel so o hemimportantno buča funkcinena. Pri vazdimu spremiba šaj te ove akhardo te de dumo ko različno čania.

Informacia bašo vazdimu spremiba dobinea prekal o radio hem TV. E Švediakoro radio P4 tano spremibaskoro kanali.

Oštonarodno odbrana

Oštonarodno odbrana

»»» Importantno obavestibe e narodoske

Signali 7 sekundia – prekid 14 sekundia

»»» I opasnost nakhlja

Signali bizo prekid 30 sekundia

30

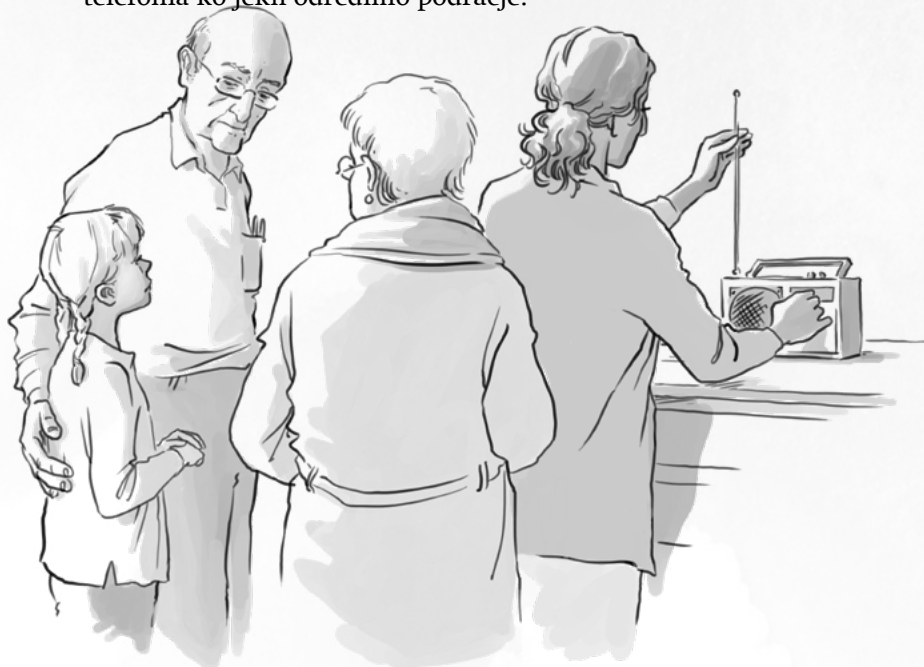

Signali upozoribaske

Importantno obavestiba e narodoske

E upozoribaskoro – hem e informaciakoro sistemi VMA, Importantno obavestibe e narodoske koristinelape pri krizakere situacie – ko misal pri mukhipa opasno materie, jaga rizikoja te eksplodirinen, vešakere jaga hem avera prirodno katastrofe.

Importantno obavestiba e narodo emitirinenape hemanglal ko švediakere radioskere kanalia, švediakere televiziakere kanalia hem ko SVT Teksti. VMA isto šaj te bičhavelpe sar SMS ko mobileskere telefonia ko jekh odredimo podračje.

Avrialkherutno upozoribe

Pri retko slučaevia koristinelape avrialkherutno upozoribe (“Hesa Fredrik”). Objektia bašo avrialkherutno upozoribe isi ko pobare thana hem paše uzo švediakiri nuklerano elektrana.

Te šundžan o signali: khuv andre, phan o džamia, o udara, i ventilacia hem šun o švediakoro radio P4 (Sveriges Radio P4) kas isi odgovornost te del društvoskiri informacia.

O sistemi baši avrialkherutno upozoribe vežbinelape ko 15.00 o angluno bizo praznikoskoro ponedelnik ko mart, juni, septemvri hem dekemvri.

🔊 Sprembaskoro alarmi

Signali 30 sekundia - prekid 15 sekundia

🔊 Avioneskoro alarmi

Signali kratko khujbaja telo 1 minuti

🔊 I opasnost nakhlja

Bizoprekinibaskoro signali 30 sekundia

Sprembaskoro alarmi hem avioneskoro alarmi

Sprembaskoro alarmi tano jekh čani e vladake te saopštinel so isi direkto maribaskiri opasnost, ja so i phuv tani ko mariba.

Te šundžan o signali tegani odma ka khuve andre hem ka šune ko Švediakoro Radio P4 (Sveriges Radio P4). Spremin tut te mukhe o kher e hemimortantno bučencar, tate šea, diso pijbaske hem it-dokumentia. Te sian placirimo maribaske ka dža ko odova than kote so dobindžan odluka.

Avioneskoro alarmi značinel so tu odma mora te rode garavibe, ko misal garadipe/sklonište ja jekh podrumi ko odoja zgrada kote so sian.

Šaj te ovel aktuelno neve čania upozoribaske.

Ikertu
ažuririmo ko
dinsakerhet.se

Garadipe hem avera prostorie garavipaske

Garadipe ka del arakhiba e dizutnenge ko maribe. Sa o garadipe hem zgrade garadipaja tane zabeležime jekhe tablicaja. Tu na pripadinea ko nisavo posebno garadipe nego ka koristine odova soj tano hempaše.

Dodžan kote tano o hempaše garadipe kote so bešea hem odote kote so sian diveskoro. Pri avioneskoro alarmi odma ka dža ko jekh garadipe ja te valjandža ko aver garavipaskoro than, ko podrumi, tuneli ja telophuvjakiri stanica.

IMPORTANTNO TELEFONIKANE GENDE HEM VEBTHANA

112

Pri jekh nužno situacia so rodela hitno dejbe dumo taro o vrda hitno dejbaske dumo/pomoč, požarnikakiri četa, ja policia.

113 13

Te šaj te delpe ja te ljelpe informacia pri ozbilno bibahtalipa ja krizakere situacie.

114 14

Sa e policiakere predmetia kote so na kjerelape lafi bašo tekobno krivično kotor ja slučaevia.

1177

Dejbe godi sastipaskere službake

Dinsäkerhet.se

Pohor informacia bašo o saikjeriba ki akaja brošura.

Krisinformation.se

Kjedimi informacia taro e Švediakere organ uprave pri krize.